

ELEKTRON TO'LOV TIZIMLARINING BANKLAR VA CHAKANA SAVDO SOHASIDA YUZAGA KELTIRAYOTGAN IQTISODIY MUAMMOLAR

Mamadaliyev Asadulla Erkin o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

mamadaliyevasadulla_88@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur tezisda elektron to'lov tizimlarining joriy etilishi natijasida banklar va chakana savdo sohasida yuzaga kelayotgan iqtisodiy muammolar tahlil qilinadi. Raqamli to'lov infratuzilmasining rivojlanishi bilan bir qatorda texnologik, moliyaviy va institutsional cheklovlar mavjud bo'lib, ular to'lov tizimlarining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqotda mazkur muammolarning asosiy yo'nalishlari aniqlanib, ularni bartaraf etish zarurati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: elektron to'lov tizimlari, bank sektori, chakana savdo, iqtisodiy muammolar, raqamli xavfsizlik, tranzaksiya xarajatlari.

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron to'lov tizimlarining rivojlanishi banklar va chakana savdo subyektlari faoliyatida muhim institutsional o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Elektron to'lov vositalari orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar nafaqat to'lov jarayonlarini tezlashtirmoqda, balki moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini ham oshirmoqda.

Banklar uchun elektron to'lov tizimlarining joriy etilishi operatsion xarajatlarni qisqartirish, xizmatlar ko'lamini kengaytirish va mijozlar bazasini kengaytirish imkonini bermoqda. Mobil banking, internet banking va kontaktsiz to'lov texnologiyalari bank xizmatlarining uzluksizligini ta'minlab, moliyaviy inklyuziya darajasining oshishiga xizmat qilmoqda.

Chakana savdo sohasida esa elektron to'lov tizimlari savdo jarayonlarining shaffofligini ta'minlash, naqd pul aylanmasini qisqartirish hamda iste'molchilarga qulaylik yaratish orqali talab va taklif muvozanatini yaxshilamoqda. Natijada savdo aylanmasi hajmining oshishi va biznes jarayonlarining raqamlashtirilishi kuzatilmoqda. So'nggi yillarda elektron to'lov tizimlarining keng joriy etilishi banklar va chakana savdo subyektlari faoliyatida sezilarli iqtisodiy o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Biroq mazkur jarayon bilan bir qatorda qator iqtisodiy muammolar ham shakllanmoqda.

Avvalo, bank sektorida elektron to'lov infratuzilmasini yaratish va doimiy yangilab borish yuqori investitsiya xarajatlarini talab etmoqda. Axborot texnologiyalariga bog'liqlikning ortishi banklarning operatsion xatarlarini kuchaytirib, kiberxavfsizlik bilan bog'liq qo'shimcha xarajatlarni yuzaga keltirmoqda. Shuningdek, elektron to'lovlar bo'yicha komissiya siyosatining nomutanosibliigi banklar daromadlarining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Chakana savdo sohasida esa elektron to'lov tizimlaridan foydalanish kichik va o'rta biznes subyektlari uchun moliyaviy yuklamani oshirmoqda. Terminallarni o'rnatish, xizmat ko'rsatish xarajatlari hamda bank komissiyalari savdo rentabelligini pasaytiruvchi

omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Bundan tashqari, ayrim hududlarda raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi elektron to'lovlardan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda.

Yana bir muhim muammo sifatida iste'molchilarning moliyaviy savodxonligi yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatish mumkin. Bu holat elektron to'lovlarga ishonchsizlikni kuchaytirib, naqd pul aylanmasining saqlanib qolishiga olib kelmoqda.

Xulosa qilib aytganda, elektron to'lov tizimlari banklar va chakana savdo sohasining rivojlanishida muhim omil bo'lishiga qaramay, mavjud iqtisodiy muammolarni bartaraf etish kompleks yondashuv va institutsional islohotlarni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. McKinsey & Company. Global Payments Report 2024. – New York: McKinsey, 2024. – 87 p.
2. World Bank. Global Findex Database 2023. – Washington: World Bank, 2023.
3. Bank for International Settlements. Payment Systems and Digital Currencies. – Basel: BIS, 2023. – 124 p.
4. Central Bank of Uzbekistan. Payment Systems Development Report 2024. – Tashkent: CBU, 2024.
5. Presidential Decree PQ-5365 of the Republic of Uzbekistan. March 15, 2021.
6. Bergman M., Guibourg G., Segendorf B. The Costs of Paying // Journal of Banking & Finance. – 2022. – Vol. 138. – P. 106450.
7. Auer R., Cornelli G., Frost J. Rise of the Central Bank Digital Currencies // BIS Quarterly Review. – 2020. – September. – P. 55-71.
8. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D., Ansar S. The Global Findex Database 2021. – Washington: World Bank, 2022.
9. Crowe M., Tavilla E. Mobile Payments and Financial Inclusion. – Atlanta: Federal Reserve Bank of Atlanta, 2021.
10. OECD. Digital Transformation and Payment Systems. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 156 p.